

Наслов шестог поглавља је: „За време прве уставобранитељске владе, у периоду прве владавине кнеза Михаила и другог уставобранитељског режима”. Због неслагања са кнезом Михаилом Матеја Ненадовић мора да оде из Србије 1840. године у Цариград. Доласком Александра Карађорђевића на власт 1842. године враћено је Ненадовићу његово старо звање државног саветника. На свој захтев пензионисан је 1852. године. Умро је у Ваљеву 1854. године, сахрањен је у Бранковини.

Последњи седми део односи се на Протине „Мемоаре” који су једно од најзанимљивијих књижевноисторијских дела у XIX веку. Својој деци за успомену и поуку оставио је „Мемоаре”, у којима износи своје утиске о догађајима и личностима из првог српског устанка. Њих је први пут почео да објављује његов син Љубомир, књижевник, у часопису „Шумадинка” 1856. године. Међутим, иако је у овој књизи много доброга речено о Протиним „Мемоарима” мало је написано, и са те стране могле би јој се ставити замерке. Међутим, писање о овом познатом Ненадовићевом делу, није једини задатак аутора.

Ова по обиму невелика књига је вредно сведочанство напора да се овај војвода, државник и писац „Мемоара” приближи што ширем кругу читалаца. Она, пре свега, може да послужи наставницима и ученицима у настави завичајне историје, као приручник за упознавање са животом и радом Проте Матеје Ненадовића и значајним историјским догађајима у Србији у XVIII и XIX веку. Ауторове претензије нису биле, како је сам нагласио, „да улази у расправе о неким недовољно истраженим периодима Протиног живота” већ, пре свега да пружи преглед најважнијих момената из живота и рада Матеје Ненадовића. М. Перишић скреће пажњу да „овим радом није исцрпљено све оно што чини богатом личност Матеје Ненадовића”. Књига је корисна као подстрек за даље проучавање и писање.

Из свега овога што је речено, није тешко закључити да је реч о књизи вишеструко значајној и корисној.

Издавач је Међуопштински историјски архив, Ваљево.

Јасмина Вукадин

Др Леонтије ПАВЛОВИЋ, РАДИКАЛНА СТРАНКА У СРБИЈИ ПРЕ ТИМОЧКЕ БУНЕ ПРЕМА АРХИВСКОЈ ГРАЋИ ИЗ ЗБИРКЕ МУЗЕЈА У СМЕДЕРЕВУ, Смедерево 1984, 188.

Неуморни истраживач српске историје, посебно Смедерева, др Леонтије Павловић приредио је ову врло корисну збирку докумената о почецима Радикалне странке у Србији. Књига је значајан допринос упознавању најмасовније политичке странке Србије о којој је још увек нема солидне монографије.

Ова архивска грађа сачувана је у личној документацији Пере Тодоровића (1852–1907), рођеног у околини Смедерева, који је један од оснивача Радикалне странке. Документа публикована у овом раду су део сачуване грађе.

Књига садржи 126 докумената и предговор са литературом који је зналачки приредио др Леонтије Павловић.

Није нам циљ да приказујемо књигу у целини из које се могу видети почеци и рад организација ове странке у Србији (1882, 1883), већ само она поглавља која се односе на Ваљево и ваљевски крај. Ова грађа (14 докумената) је врло занимљива и из ње сазнајемо о оснивању Месног одбора Радикалне странке у Ваљеву, јануара 1882. године, о његовом раду, мишљењу ваљевских радикала које је упућено Главном одбору Радикалне странке а односи се на даље путеве борбе. Посебну пажњу привлачи списак чланова Народне радикалне странке код месног одбора у лето 1882. године који је бројао 66 чланова. Осим грађана Ваљева овим списком обухваћени су и мештани из околине.

У редовим радикала налазили су се трговци, учитељи, занатлије, чиновници, професори и сељаци. Жена је било мало у редовима странке и једина која се помиње је Мара Т. Стојановићка.

Документа која се односе на околна места такође су интересантна: у Ваљевској Каменици полиција је ометала радикалски збор и прогонила радикалског посланика, у Обреновцу народ је одбијао да уписује ратни зајам (1876) под изговором да нема новца.

Мада је у питању грађа књига се с пажњом чита и из ње се може извући многи користан податак. Посебно је вредна за истраживаче политичке историје Србије, па у оквиру ње и Ваљева и околине. И поред непотпуности грађе може се доћи до драгоцених сазнања о почецима рада ове странке и њеним одборима, организованости, саставу чланства, сугестијама упућеним Главном одбору о даљем раду странке.

Некомплетност грађе не даје могућност целовитог поређења појединих места и развијености радикалског покрета, али се те разлике у већој или мањој мери назирју.

Трудом Музеја у Смедереву објављена је ова књига као посебно издање, књига 16.

Др Леонтије Павловић је овим делом још једном потврдио ширину свог интересовања за српску прошлост, велико знање и осећај за вредност архивске грађе.

Мр Милан Трипковић

Бранко ВУЈОВИЋ, БРАНКОВИНА, Београд 1986.

Пре неколико лета обнародована је књига о Бранковини из пера Бранка Вујовића. За њену појаву дугује се захвалност аутору, Републичком заводу за заштиту споменика културе из Београда, Друштву историчара уметности Србије и Народном музеју из Ваљева. „Бранковина” је штампана у београдској штампарији „Радиша Тимотић”.

Вујовићево дело о Бранковини беспрекорно је одштампано и снабдевено са великим бројем црно-белих фотографија и цртежа. Подељено је на десет поглавља и употпуњено резимеом на француском језику, прегледом записа и натписа који се налазе на надгробним споменицима, старим богослужбеним књигама, дарованим црквеним сасудима и географско-именским регистром.

У уводном делу аутор са пуно љубави и поштовања говори о значају историјско-руралног комплекса у Бранковини који по занимљивости, особености и повесној улози у борбама за слободу нашег народа са почетка прошлога столећа представља изузетно знаменити национално-историјски комплекс.

После детаљног описа Бранковине и њеног географског положаја аутор је у поглављу које је насловио: историјски развој, прешао на излагање историографских података о пореклу становништва, посебно породице Ненадовић и Проте Матеје као једног од њених истакнутијих чланова.

Следећи део посвећен је записима Хаџи-Рувима Нешковића родом из Бабине Луке и Проте Матеје исписаним на богослужбеним књигама бранковачког храма које су печатане у Москви, Кијеву и Бечу током XVIII века и доцније. То су већином кратки текстови, драгоцен а често и једина сведочанства о многим догађајима и личностима из бурне прошлости нашег живља од средине XVIII до половине XIX столећа.

Остацима старог гробља и цркве који се налазе на северној шумом прекирвеној падини Шабатовца, Вујовић је посветио наредно поглавље. Гробље је напуштено у доба градње садашње цркве. Његови споменици зналачки су обрађени. Према сачуваним историјским изворима најстарији храм бејаше смештен у подножју Поповог брда, његови остаци нису доспели до нашег времена.

У средишњем петом поглављу, обрађен је храм Св. Арханђела који је подигнут 1829–1830. године захваљујући посебном залагању Проте Матеје и његових сељака. Црква је истражена са истојске архитектонске и историјско-уметничке равни.

Захваљујући значају Бранковине, у судбоносним дешавањима српског народа крајем XVIII и почетком XIX столећа, старости храма и истакнутим личностима тога доба које су везане за ово село, у ризници храма похрањен је приличан број очуваних покретних историјских споменика. Ту се налазе црквене утвари, иконе, старе књиге и историјска документа.

У седмом делу обрађени су споменици народног градитељства. Поред собраница, бунара, Протиног вајата посвећена је дужна пажња и кући проте Светозара